

Pijnlijke perspectieven? Probeer het eens zo.

Stel, je wilt de trans-Atlantische slavenhandel bespreken. Om een completer beeld te geven laat je abolitionistische prenten zien, omdat je geen bronnen van tot slaaf gemaakten voor handen hebt. Daarbij plaats je de kanttekening dat deze afbeeldingen een duidelijk doel hadden en daarom niet per definitie waarheidsgetrouw zijn. Een leerling reageert emotioneel dat je het leed dat zijn voorouders is aangedaan niet serieus neemt. Een ander vraagt zich gelaten af waarom we ons überhaupt druk maken om een gebeurtenis van vierhonderd jaar geleden. Voor je het weet slaat de vlam in de pan tussen die twee, terwijl de stillere leerlingen in hun schulp kruipen. Wie de geschiedenis vanuit verschillende perspectieven benadert, zal soms moeten navigeren rond gevoelige onderwerpen. Hoe ga je hiermee om? Welke stempel druk je zelf op de discussie? En hoe voorkom je escalatie? Op basis van literatuur over gevoelige geschiedenis geven we je een paar adviezen.

Wat zijn gevoelige onderwerpen?

Situaties als hierboven zijn natuurlijk uitzonderingen. Toch bleek in 2017 uit onderzoek van DUO dat 1 op de 9 docenten in het VO gevoelige onderwerpen mijdt. In 2019 inventariseerden Savenije, Logtenberg en Wansink welke onderwerpen door geschiedenisdocenten als gevoelig worden ervaren. Vooropgesteld dat een kwart van de ondervraagde docenten aangaf geen enkel onderwerp als gevoelig te beschouwen, leverden de antwoorden van de anderen een duidelijke top drie op.

Het meest genoemd worden de ‘verschillen en conflicten tussen islamitische en niet-islamitische mensen’, met name in de context van terrorisme, en het ontstaan en de verspreiding van de islam. In de tweede plaats blijkt kolonialisme een hot issue, en dan vooral wanneer de thema’s slavernij, slavenhandel of Nederlands-Indië ter sprake komen. Tot slot is een aantal docenten bang zich op glad ijs te begeven, wanneer het onderwerp Jodenvervolging op het programma staat.

Wat maakt een onderwerp gevoelig?

Geschiedisonderwerpen kunnen gevoelig worden wanneer leerlingen zich met een sociale of religieuze groep uit het verleden identificeren, stellen de onderzoekers. “Bij identificatie speelt vaak mee dat de relatie wordt gelegd tussen het geschiedisonderwerp en een maatschappelijk debat in het heden.” Daarnaast kan het narratief dat de docent gebruikt, botsen met de versie van de waarheid die het kind dagelijks meekrijgt, vanuit thuis of via social media. In dit geval kan het zo zijn dat individuele leerlingen maar één perspectief willen erkennen en niets van de docent willen aannemen. Deze situatie brengt de docent in een lastig parket.

Waarom toch doen?

Hoewel je zulke pijnlijke situaties misschien het liefst zou willen voorkomen, kunnen ze juist ook leiden tot mooie leermomenten. Een van de belangrijkste doelen van geschiedenisonderwijs is leerlingen te helpen om de wereld om hen heen beter te begrijpen en hun positie daarin te bepalen, stellen de onderzoekers. “De betrokkenheid van leerlingen bij een gevoelig onderwerp stimuleert hen om met deze vaardigheden te oefenen en vergroot tegelijkertijd de uitdaging om het perspectief van een ander daadwerkelijk te begrijpen. Dit zijn waardevolle vaardigheden in een democratische samenleving, die leerlingen zelf ook belangrijk vinden.”

Kwadrant

Mocht een discussie toch ontsporen, wat doe je dan? Jaap Patist en Bjorn Wansink ontwikkelden een kwadrant, aan de hand waarvan je verschillende mogelijke reacties kunt beoordelen. Op de horizontale as plaatsen ze ‘relatie tot de leerling’, en op de verticale as ‘inhoud’. Kies je ervoor een leerling de klas uit te sturen (linksonder in het kwadrant) dan verstoort je de relatie met de leerling en maak je verder leren onmogelijk. Vertel je (linksboven) hoe het volgens jou ‘echt’ in elkaar zit, dan kies je voor de inhoud, maar dat zal je relatie tot de leerling niet verbeteren. Door de discussie onbeslist te laten met een opmerking als ‘iedereen heeft zijn eigen waarheid’ (rechtsonder), dan behoud je wel een goede relatie met je leerlingen, maar ga je voorbij aan de inhoud. Dan ligt relativisme ligt op de loer. “Het lijkt een paradox, maar de grote uitdaging is de relatie te behouden, maar wel in te gaan op de argumenten waarbij je de leerlingen de ruimte geeft.”

Om die *sweet spot* te vinden, kun je gebruikmaken van onderstaande handvatten. Ze kunnen helpen om van een gevoelige discussie een waardevol leermoment te maken.

Zorg voor een veilige leeromgeving

Een open deur, maar wel een die regelmatig ingetrapt mag worden. Zorg ervoor dat iedereen zich in de klas op zijn gemak voelt. Verwacht je een gevoelige discussie? Peil dan eerst of dit wel het goede moment is om het onderwerp aan te snijden. Het kan helpen om kaders te stellen: wijs op respect voor elkaar, en bespreek bijvoorbeeld het gelijkheidsbeginsel (artikel 1 van de grondwet) in relatie tot vrijheid van meningsuiting (artikel 7).

Bepaal je eigen positie

Door voorafgaand aan de les na te gaan hoe jij zelf tegenover het onderwerp staat, en waar jouw mening vandaan komt, sla je meerdere vliegen in een klap. Ten eerste kun je bepalen in hoeverre je in de discussie kunt of wilt mengen. Ten tweede stel je meteen een goed voorbeeld als je jouw eigen relatie tot het onderwerp expliciet maakt in de klas. Je stimuleert leerlingen zo hun eigen standplaatsgebondenheid te ontdekken.

Laat iedereen aan het woord

Ook leerlingen met een minder uitgesproken mening verdienen het om gehoord te worden. Je kunt leerlingen eerst hun eigen standpunt laten bepalen en die vervolgens in duo's of kleine groepen laten bespreken. Zo voorkom je dat de leerlingen met de meest expliciete mening de overhand krijgen. Je geeft leerlingen daarmee ook een veilige ruimte om hun mening bij te stellen of te versterken, aan de hand van de argumenten van een ander.

Stel vragen, oordeel niet

Als je te maken krijgt met extreme meningen, is het vaak beter die niet direct te veroordelen. Liever bevraag je het standpunt van de leerling. Waar komt de mening vandaan? Op welke bronnen baseert een leerling zich? En uit welke positieve waarden komt die mening voort? Zo kun je een emotionele discussie terugleiden naar een inhoudelijke.

Bespreek hoe we tot kennis komen

Leerlingen krijgen hun informatie uit allerlei hoeken. Het kan zijn dat versies van de waarheid zoals de leerling die meekrijgt vanuit huis, op social media en in de klas met elkaar botsen. Bespreek daarom met de klas hoe we tot kennis komen. Dat we de geschiedenis alleen kunnen reconstrueren aan de hand van bronnen en dat deze elkaar kunnen tegenspreken. Dat maakt het zo belangrijk om meerdere bronnen te raadplegen en tegen elkaar af te wegen.

Bepaal het verschil in standplaats

Als er over een bepaald onderwerp verschillend wordt gedacht, bespreek dan waarom dat zou kunnen zijn. Het perspectievenweb van Logtenberg, Storck en Wansink kan hierbij helpen. Baseren leerlingen zich op andere bronnen (reconstructie)? Waarom raakt dit onderwerp mij persoonlijk (identiteit)? Of zijn er andere redenen waarom iemand ergens een sterke mening over heeft (fascinatie). Je verlegt hiermee de aandacht van het gevoelige onderwerp naar de persoonlijke standplaatsgebondenheid en vergroot het onderling begrip.

Maak een onderwerp klein en persoonlijk

Als grote thema's te overweldigend en gevoelig zijn, kies dan voor een kleine, persoonlijke benadering. Bespreek het onderwerp vanuit het perspectief van een historisch persoon waarmee alle leerlingen zich kunnen identificeren, bijvoorbeeld een leeftijdgenoot. Met een klein, persoonlijk verhaal maak je het voor leerlingen makkelijker zich in te leven in een ander.

Tot slot

Wanneer je geschiedenis behandelt vanuit verschillende perspectieven, komen onvermijdelijk ook verschillen tussen leerlingen naar boven. Dat kan weleens, maar zeker niet altijd, tot pijnlijke discussies leiden. Wanneer een leerling laat zien dat een onderwerp hem of haar aan het hart gaat, kan dat een uitgelezen kans zijn om te leren. Bijvoorbeeld door te laten zien dat het verleden nog steeds invloed heeft op maatschappelijke kwesties. De inzet van een discussie moet dan niet zijn om tot overeenstemming te komen, maar om inzicht te krijgen in elkaars perspectief. Wanneer

leerlingen deze vaardigheid oefenen, kunnen ze later bijdragen aan een samenleving waarin een open, inhoudelijke dialoog met elkaar mogelijk is.

Bron: Patist, J. & Wansink, B., 'Les geven over gevoelige onderwerpen: Het aangaan van het moeilijke gesprek in de klas', in: *Kleio* 4 (58, 2017) 46.

Bron: A. Logtenberg, W. Storck en B. Wansink, 'Geschiedenis' in: F. Janssen, H. Hulshof en K. van Veen, *Wat is echt de moeite waard om te onderwijzen. Een perspectiefgerichte benadering.* (Leiden/ Groningen, 2019) 153-178.

Meer lezen?

Logtenberg, A, W. Storck en B. Wansink, 'Geschiedenis' in: F. Janssen, H. Hulshof en K. van Veen, *Wat is echt de moeite waard om te onderwijzen. Een perspectiefgerichte benadering.* (Leiden/ Groningen, 2019) 153-178.

Patist, J. & Wansink, B., 'Les geven over gevoelige onderwerpen: Het aangaan van het moeilijke gesprek in de klas', in: *Kleio* 4 (58, 2017) 46.

Savenije, G., A. Logtenberg, B. Wansink, 'Conflicterende perspectieven in het klaslokaal. Onderzoek naar gevoelige geschiedenis.' in: *Kleio* 5 (60, 2019) 4-7.